

Ulička Stacey's Lane

51° 41' 48" s. š.; 0° 06' 57" v. d.

D

ěti si vytvářejí svá vlastní místa uvnitř a kolem světa dospělých. Jako malí kluci jsme si s bratrem budovali různé skryše ve slepé uličce Stacey's Lane pojmenované po rodině, jež bydlela na jejím konci. Za domem Staceyových se rozkládalo rumiště s několika skupinkami buků a bříz. Tam jsme s Paulem zakládali celá ležení. Z dnešního pohledu ulička rozhodně nepůsobí lákavě; je jen asi 100 metrů dlouhá a z obou stran lemovaná neduživými, zaprášenými stromy a nezastřiženými keři. Tyto pásy zeleně jsou jen metr dva široké, možná méně, a za nimi se tyčí vysoké drátěné ploty. I za pěkného počasí je tu nevlídno, blátivo a zima. Když jsme ale byli malí, nadšeně jsme sem utíkali za dobrodružstvím. Neustále jsme tu měli čtyři pět tajných míst; stačilo vylámat pár větví a upravit skryš, abychom se do ní oba vešli. Bylo důležité vědět, kolik schovávaček máme v danou chvíli k dispozici, nejspíš abychom měli představu, kolik práce nás ještě čeká, a také pro pocit jistoty, že máme každý kam utéct, když se pohádáme. Mohli jsme se rozcházet a zase scházet, čekat na sebe, když někdo běžel pro informace a sušenky domů, což bylo hned za rohem na hlavní ulici.

Děti si při sebemenší příležitosti hledají vlastní prostor na volných místech mapy dospělých. Louky za domy nás nezajímaly; toužili jsme po úkrytech, v nichž jsme měli pocit, že jsme na chvíli unikli z dohledu rodičů. O řadu let později jsem sledoval své vlastní děti, které dělaly přesně to, co my s bratrem. Nejoblíbenější byla houština vzrostlých rododendronů v parku u domu. Pokud jste nahlédli do zarostlého přití, uviděli jste ušmudlané holčičky a kluky. Většinou jsem u rododendronového porostu narazil aspoň na jednoho rodiče zoufale hledajícího svého potomka. Keře totiž nejsou alternativním domovem, ale především dočasným úkrytem před dospělými.

Colin Ward v knize *Dítě ve městě* (The Child in the City) píše: „Někde za každodenními praktickými úkoly a starostmi o domácnost se skrývá představa ideálního místa, kterou jsme si vytvořili v dětství.“ Ztracená místa z dětských let jsou prchavou vzpomínkou, která se nás ale drží až do konce života. „Síto naší selektivní a autocenzorské paměti ji mění v mýtus, ideální představu o vytouženém světě, ráji, do něhož bychom se rádi vrátili.“ Ward tvrdí, že dětská záliba v budování skryší v nás rezonuje i v dospělosti, a nejen to, neustále se k ní instinktivně snažíme vracet. Tajná místa jsou dávnou minulostí a jen občas oživovanou vzpomínkou, ale i tak v nás zanechala důležitou stopu, hřejivý pocit, jenž ani s věkem

nemizí. Znovu a znovu hledáme stejný pocit bezpečí – v autech, v domech a ve všech ostatních úkrytech dospělých.

Dětské skryšje jsou první místa, která aktivně tvarujeme, přizpůsobujeme své představivosti a staráme se o ně, první místa, jimž rozumíme. V nepohodlných doupatech vydupaných v hustých keřích Stacey's Lane jsem si poprvé uvědomil, že existují skutečně zajímavá místa bez spousty pravidel a omezení, na něž jsem byl do té doby zvyklý. Jasně si také vzpomínám, že mi nabízela víc než jen pocit bezpečí a potěšení z dočasného úkrytu. Vybavuju si naše tiché spiklenecké hovory, při nichž jsme znovu a znovu definovali status a význam jednotlivých skryší: tohle je tvoje schovka; ne, tohle je moje schovka; ne, je to jenom vchod do těch dalších dvou schovek a to jsou naše pokoje. Využití jednotlivých skryší záleželo výhradně na nás, na našich neustále se měnících přáních a představách.

Budování skryší je specifický způsob hry, kdy si děti nehrají s panenkami ani s kapslovými pistolkami, ale s místem. Je to hra, při níž hrozně záleží na soukromí, což znamená, že může velmi snadno předčasně skončit. Stačí jediný dospělý nebo starší výrostek z ulice a máte po skryší: dokonce i zvědavý pohled kolemjdoucího dokázal naše bezpečné útočiště proměnit v úplně obyčejnou probranou spleť větví. Dospělí se k tomuto velkorysému a hravému vztahu k místu vrací jen stěží, během dospívání jsme se totiž smířili s představou, že místa mají svůj předem daný význam a my ho nemůžeme měnit. Místa popisovaná v této knize – mikronárody, festivaly na odlehlých místech, výhradně mužské kláštery – nám připadají zajímavá, neboť připomínají budování skryší. Ve srovnání s dětskými schovávačkami jsou ale statická, zamrzlá v jediné představě.

Zatímco jsme s Paulem spokojeně dřepěli v našich křoviscích a kroupali sušenky, někteří dospělí se začínali strachovat, že příležitosti k podobným dětským zážitkům pomalu ubývá. Paul Goodman psal již v roce 1960 o „skrytých technologiích, mobilitě rodin, ztrátě životního prostoru, rozpadu sousedských vztahů“, o faktorech, jež podle jeho názoru „požírají“ prostor ke hrám a připravují nás o „skutečná místa“. V současnosti nad zánikem tradičních dětských her lamentuje kdekdo. Odborníci na problémy vzdělání Karen Maloneová a Paul Tranter ve své studii zaměřené na australská města píší: „Mnoho dětí ztratilo přístup k tradičním místům her, včetně ulic a nezastavěných prostranství.“ Příčin je podle nich celá řada, „obavy rodičů z husté dopravy, tyranských výrostků a ‚cizích‘ lidí“, ale také „úbytek volného prostoru“ a „ochranářské představy o tom, co je pro děti nejlepší“. Dospělí se čím dál víc strachují, že na ulici, podobně jako v parcích, není pro jejich potomky bezpečno. Jejich obavy nejsou zcela nepodložené, ale vedou k tomu, že na hru se stále častěji hledí jako na časově omezený „zážitek“, jemuž se má dítě pokud možno věnovat pod vedením odborníků. Svět her postupně ovládají profesionálně navržená hřiště a zástup školených „asistentů“ a „dohlížitelů“, před nimiž stojí paradoxní a nesplnitelný úkol. Na jedné straně totiž chceme děti co nejvíc ochránit, ale současně bychom jim rádi nabídli dobrodružství, která jsme sami kdysi zažívali. Po profesionálech pak požadujeme, aby dětem zajistili veškeré bezpečí a přitom je uvedli do světa nových výzev, jež by je vytrhly ze sladkého nicnedělání

u počítačových monitorů.

Mnoho dnešních dětí si své skrýše paradoxně buduje ve virtuálním světě her. Je mi jasné, že kdybych svým dětem ukázal doupatá, která jsme si budovali s Paulem, určitě by nad nimi ohrnuly nos. Existuje spousta her, jejichž prostřednictvím si mohou v pohodlí domova vytvářet nejen skrýše, ale celé říše a království. Ty sice ve skutečnosti slouží jejich avataru, ale v podstatě jde o totéž, jako při budování úkrytů v keřích – o hledání míst, kam by děti mohly na chvíli utéct z hlučného a otravného světa dospělých. Těmhle virtuálním doupatům ale přece jen něco chybí: nenabízí svému uživateli možnost vytvořit si vztah ke skutečným místům a naučit se je měnit. Koneckonců jde pouze o výtvar dospělých: pečlivě promyšlený prostor s přesnými pravidly a omezenou možností svobodného rozhodování. Jestliže je pravda, že v dospělosti neustále hledáme příjemně hřejivá fantastická místa našeho dětství, na nichž jsme byli tak šťastní, pak by mě velmi zajímalo, jak se bude další generace, vyrostlá na hrách jako Sims, nostalgicky vracet ke svým počítačově generovaným vzpomínkám na virtuální realitu.

Závěr: náklonnost k druhu milujícímu místa

N

abídl jsem vám jen pár střípků ze světa plného pozoruhodných míst. Doufám, že jsem vás přiměl k zamyšlení o rozsahu a síle geografické představivosti a také o našem vztahu k místům kolem nás. Nezkrotná místa dokážou měnit naše očekávání a oživovat zálibu v zeměpisu. Současně nám ukazují, kolik základních lidských pohnutek – touha po svobodě, úniku a tvůrčím přístupu k životu – je nerozlučně spjata s místem. Cestou z Písečného ostrova až do Stacey's Lane jsme viděli, jak lidé do různých míst vkládají své naděje a obavy.

Potřebují prostě tvarovat a tvořit, a je jedno, zda jde o místa ztracená a skrytá, o místa náhodně objevená či pečlivě promyšlená a uměle vybudovaná. Ani jedno z našich početných setkání nám však nenabídlo pocit jistoty a bezpečí. Navštívili jsme řadu neobyčejně chudých a problematických míst v různých částech planety a zjistili jsme, že příběh jejich obyvatel rezonuje i s námi; že topící se ostrovy, nové pouště a města pod nadvládou bezcitných diktátorů by měla zajímat celý svět.

Navíc jsme se opakovaně přesvědčili, že náš komplikovaný vztah k místu je plný paradoxů. Jak se zdá, docela obyčejná místa jsou současně značně neobyčejná: skutečná exotika na člověka může čekat klidně hned za rohem, můžeme ji mít celý život doslova pod nosem. Další pozoruhodný paradox souvisí s hranicemi, které nás omezují a současně

nám poskytují pocit volnosti. Některá místa, zejména ta, o nichž mluvím jako o „zemi nikoho“, jako by unikla z omezující sítě státních hranic, a vábí tudíž příslibem svobody. Jsou ale tak nepředvídatelná a krutá, že zároveň jasně ukazují, proč lidé úporně lpějí na hranicích. A při zkoumání tohoto zjevného paradoxu můžeme jít ještě dál: hranice totiž nevytyčujeme jen čistě z pragmatických důvodů. Možná je načase přiznat, že hranice nás inspirují a že je máme prostě rádi. Důkazem jsou separatistické tendence malých národů. Roli hrají také emoce, v Baarle-Nassau stejně jako na hoře Athos. Dovolím si poznámku, která možná bude působit trochu kacířsky, ale nemůžu si ji odpustit: svět bez hranic nejspíš zůstane navždy utopií, ale i kdyby se stal realitou, asi by nás moc nebavil.

Při procházce 47 matoucimi místy shromážděnými v jedné knize jsme narazili ještě na další paradox: lidé touží po mobilitě a současně pevných kořenech. „Součástí velkých lidských zápasů,“ píše Salman Rushdie v knize *Zem pod jejíma nohama* (*The Ground Beneath Her Feet*), „je rovněž konflikt mezi představou Domova a představou Místa mimo domov, mezi sny o kořenech a přeludy cest.“ Několik míst, která jsme navštívili, tento rozpor jasně ilustruje: obytné koráby jako loď *Svět* neustále putující světovými oceány či pomíjivá místa jako festival *Nowhere*, jenž se náhle objeví a stejně rychle zase zmizí. Jde o dilema, jež nejspíš nikdo nedokáže jednoznačně rozetnout. Touha po úniku a záliba v cestování je zasetá stejně hluboko jako její protiklad, potřeba zapustit kořeny na konkrétním místě, které bude jen naše a bude právě tady. Tenhle problém se jen tak neztratí, i kdybychom o něm popsali stohy papíru, musíme se s ním smířit a naučit se s ním žít.

Místo je integrální součástí lidské identity a stejně tak k ní patří i paradoxy, které s místem souvisejí. Základní lidské postoje a vazby se neformují ve vzduchoprázdnu, vznikají ve vazbě na konkrétní místo. Čímž asi neříkám nic nového, ale současně se dotýkám tématu, o němž se nám stále ještě nechce příliš diskutovat. Přesněji řečeno odmítáme o něm mluvit se vši vážností, jako o problému značné intelektuální hloubky a významu. Naštěstí se zdá, že žijeme v době, kdy mnozí začínají přehodnocovat povahu místa. V tomto kontextu mi připadá příznačné, že kniha Roberta Bevana *Destrukce paměti* (*The Destruction of Memory*) pojednává výhradně o devastaci míst; najdete v ní depresivně dlouhý seznam lokalit, jež se v průběhu minulého století staly obětí různých militantních ideologií, bez ohledu na to, zda používaly bomby či buldozery. Autoři jako Paul Kingsnorth z Velké Británie, Francouz Marc Augé a James Kunstler ze Spojených států píšící o zániku skutečných míst, o nemístech a stále větším počtu „vykořeněných míst“ přispívají k dialogu na společné téma. Ale i když je pravda, že lidé, jimž na místech skutečně záleží, mají dost důvodů k obavám, bylo by škoda, kdyby se celá diskuze proměnila v nostalgické bédování. Jak jsme viděli, svět je stále plný nečekaných míst, jež mohou těšit nebo děsit, ale vždy nás fascinují. Nezkrotná místa nás provokují a nutí nás k zamyšlení nad podceňovanou, ale zcela zásadní rolí místa v našem životě. Ukazují nám, kdo jsme: tvorové vytvářející a milující místa.